

ROČNÍK XVII.

ČERVEN 1935.

ČÍSLO 4.

REDAKTOR A VYDAVATEL ANTONÍN FRÖHLICH, DOLNÍ ÚJEZD
U LIPNÍKA NAD BEČVOU.

Vlastivědný sborník »Záhorská kronika« vychází čtvrtletně.

Adresa pro všechny zásilky: »Záhorská kronika« v Dolním Újezdě u Lipníka n. B.

Předplatné ročně 10 Kč; po 1. lednu 1935 doplácí se 12 Kč.

Platí se chekem poštovní spořitelny č. 100.630 Brno.

Používání novinových známek povoleno ředitelstvím pošt a telegrafů v Brně č. 69.140-VI-18. 8. 1925.

Podaci poštovní úřad: Dolní Újezd u Lipníka n. B.

OBSAH:

Lipenský či lipnický? (Fr. Trávníček.) — Počátek lipnického zámku. (Fl. Zapletal.) — Drahotuše v urbáři z r. 1569. (J. Mráček.) — Mistr popravní čili kat. (Čeněk Kramoliš.) — Alexandr Holub z Nadějova. (B. Indra.) Ptakověda v Přerově. (Dr. Miloš Záleský.) — Nové objevy ve zbrašovských aragonitových jeskyních. (J. Chromý.) — Hranice za Kostky z Postupic a Bělka z Kornic. (Fl. Zapletal.) — Selské usedlosti a obyvatelé Dolního Újezda v minulosti. (Ant. Fröhlich.) Slovník lipnického nářečí. Pokračování. (R. Kont.) — Za pacholka. (Ant. Sehnal.) — Drobné zprávy: Ještě jednou o falešné minci na východní Moravě. (J. Skutil.) O názvu hrušky pchavky. (Dr. Miloš Záleský.)

Tímto číslem končí se sedmnáctý ročník Z. K. 1. číslo osmnáctého ročníku vyjde počátkem září t. r.

*Vyrovněte laskavě
předplatné a nedoplatky,
abychom mohli dostatí svým povinnostem!*

Uydavatelství Z. K.

ZÁHORSKÁ KRONIKA

Vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví.

VYCHÁZÍ ČTVRTLETNĚ V DOLNÍM ÚJEZDĚ U LIPNÍKA NAD BEČVOU

Ročník XVII.

Červen 1935.

Číslo 4.

Fr. Trávníček:

Lipenský či lipnický?

Od podstatného jména Lipník je pravidelné přídavné jméno lipnický, jako na př. doubravnický od Doubravník nebo žernovnický od Žernovník nebo javornický od Javorník nebo hřišnický od hřišník, školnický od školník, hornický od horník. V starší době se tvorila přídavná jména ke jménům místním z kmene základního, nikoli z celého jména místního; na příklad pardub-ský k Pardub-ice (od vlastního jména Pardub); nebo vsatský ke Vsetín (k osobnímu jménu Vsata) nebo kojet-ský ke Kojetín (k osobnímu jménu Kojata). Tato zkrácená přídavná jména se na mnoze drží v lidové mluvě, na př. vsatský, kojetský, vyzovský, karlovský, ždánský, atd. V jazyce spisovném tato kratší přídavná jména většinou ustoupila tvořením plným a to pro zřetelnost; na př. pardubický, vsetínský, kojetinský, vyzovický, karlovický, ždánský, hodonínský. Užívání kratších přídavných jmen je možné v nejužším okruhu příslušných jmen, kde nevzniká nezřetelnost, ale mimo něj je velmi obtížné, protože předpokládá značnou znalost zeměpisnou. Kromě toho by leckdy mohlo vzniknouti skutečné nedorozumění, a to tam, kde jsou dvě podobná místní jména; na př. mírovský může být jednak od Mírov, jednak od Mírovice. I v jiných případech svádí kratší přídavné jméno k nesprávné představě o jméně základním; na př. hořovský by každý, kdo právě neví o místním jméně Hořovice, odvozoval od Hořov, nebo karlovský od Karlov, nikoli od Karlovice. Některá kratší přídavná jména jsou pro svou hláskovou podobu dosti nezřetelná, na př. vsatský místo vsetínský.

Takové kratší přídavné jméno je také lipenský vedle lipnický.

Není ani dosti jasné, jak vlastně vzniklo. Nejspíše tak, že se v starší době vedle jména Lipník vyskýtl tvar Lipno nebo Lipná atd., ač v přamenech mi přistupných takové kolísání není. Je však doloženo v řadě případů jiných a bezpochyby bývalo i v případě našem. Ke jménům Lipen atd. je tvar lipenský zcela nálezitý; srovnej na př. Komňa (Komna) — Komenský, Hnězdro — hnězdenký, Libeň — libenský (—nský) atd.

Doporučuje se proto mimo úzký kruh užívat zřetelnější tvar lipnický, zejména v publikacích určených širší veřejnosti a nebo v publikacích a v písemnostech úředních.

Florian Zapletal:

Počátek lipnického zámku.

Pro odboj proti králi Ferdinandovi II. ztratil Jiří Bruntálský z Vrbna a na Helfenštejně lipenské panství, které bylo darováno 36. dubna r. 1622 Dietrichstejnům.

Byla vyslovena domněnka, že v Lipníku zámku nebylo, jen budova pro úředníky. Když dostali Dietrichštejnovo panství, nesídliли právě na Helfenštejně, ale budova úřednická přestavěna právě na nynější zámek.

Tato domněnka odporuje historické skutečnosti.

V listu, psaném a daném na Lipníku dne 4. dubna r. 1616, praví Jiří starší Brunátský z Vrbna na hradech Helfenštejně a Kvásicích, mocný pán a držitel panství helfenštejnského:

»Známo činám tímto listem přede všemi, kterak já, jak sem pro sebe a dvůr svůj, tak pro poddaných mých národu a jazyka německého, ta při městě Lipníku i jinde na panství mém zůstávajících, dobré a spasitedlné u víře vzdělání leta Páně 1610 svým vlastním a nemalým nákladem vystavěl sem kostel na Předměstí lipenském při domě mém, kterýž sem... podle tenoru confessí Augšpurské neporašené, leta Páně 1530 v městě Augšpurku..... podané, pohožným oumysem, ponízeným, upřímným srdcem pro čest a slávu svaté Blahoslavené Trojice, jednoho včného, živého a pravého Boha mého a pro vzdělání církve jeho svaté k službám Božím v jazyku německém na budoucí věčné časy oddal a obětoval.«

Mluva tohoto souvěkého pramenného dokladu je jasná. Jiří z Vrbna vystavěl r. 1610 pro sebe a dvůr svůj při domě svém na Předměstí lipenském kostel sv. Trojice, rovněž pro své poddané německé národnosti a luterského vyznání v městě Lipníku a v lipenském panství.

Jsoucnost lipenského zámku r. 1610, tedy před Dietrichštejnem je tím prokázana bezpečně. Jiří z Vrbna sídlil se svým dvorem už v zámku (domě) na lipenském Předměstí.

Z uvedeného je také zřejmo, že lipenský zámek vznikl dříve než zámecký kostel sv. Trojice, zbudovaný nemalým nákladem lipenské vrchnosti r. 1610.

Pánové z Vrbna koupili lipenské panství dne 27. dubna r. 1593.

Pánové z Vrbna koupili lipenské panství dle
Ve statí »Křestní list zámku v Lipníku nad Bečvou«, uveřejněné r. 1931 v »Časopisu Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci« (XLIV. 149—151), popsal jsem oba znaky, umístěné v ozdobách loukových úhlech zámeckého portálu, a prokázal, že jsou to znaky Jiříka staršího Bruntálského z Vrbna a první jeho ženy Alžběty z Eicinku a že vznikly v letech 1597 až 1609, a že do těch let je třeba také položit vznik zámeckého portálu a počátek lipenského zámku, zbudovaného Jiřím z Vrbna a první jeho ženou Eliškou Eicinku.

Když dostali darem lipenské panství Dietrichštejnovo dne 10. dubna r. 1622, nastala doba, kdy bylo možno nad starý zámecký portál umístit dietrichštejnský znak dvoj zahnutých vinařských nožů, zachovaný tam dosud.

Německý a luterský kostel sv. Trojice, vystavěný r. 1610 nemá lénym nákladem Jiříka staršího Bruntálského z Vrbna, zachoval se ve svém jádru dosavad západně od zámku v podobě sýpky lipenského velkostatku.

J. Mráček:

Drahoře v urbáři z r. 1569.

V předešlém roč. XVI. Záhorské kroniky ukázal jsem na základě urbáře z r. 1569, jaké byly povianosti poddaných z města Hranic k vrchnosti.

V tomto článku chci vyličit na základě téhož urbáře povinnost poddaných ze sousedního městečka Drahotuš.

Urbář z roku 1569, jenž byl napsán za držitele panství hranického a drahotušského pana Jana Kropáče z Nevědomí, uvádí osedlých lidí v městečku Drahotuších 91. Z nich jsou 4 držitelé lánů, 6 má tři čtvrtě lánů, 19 půllánů, 1 drží 1 a půl čtvrti, 24 mají čtvrt lánu a 14 je zahradaňků. Ostatní mají jen menší části: 1 má $2\frac{1}{2}$ dílce, 1 dva dílce, dva $1\frac{1}{2}$ dílce, 6 dílec a dva $\frac{1}{2}$ dílce. Tři domy, jichž držitelé odvádějí roční činži, nemají pozemků. Roční činži odvádí se též z rathouza, lázně a špitálu. Jeden osedlý neplatí a jeden drží jen fojtství. Mezi osedlé počítá se také ještě mlýnář na »Koutích« a 2 osedlí na »Rybářích«.

Uvedené »fojtství« nacházíme také u jiných osedlých, kteří jsou jinak držiteli větší nebo menší usedlosti. Z fojtství odvádí se plat různě: ročně 5 grošů, 2 gr., $3\frac{1}{2}$ gr., 1 gr. Jeden osedlý má dvojí fojtství a odvádí $2\frac{1}{2}$ gr. Tímto fojtstvím rozumí pole, které někdy tvořilo celek a měl je od vrchnosti fojt v držení; později bylo rozděleno a dáno v držení některým osedlým pod plat.

Některí lidé z Hranic, Milenova a Klokočí drželi pole na Drahotušsku. Plat z nich vybíral fojt drahotušský a odváděl pánu na zámek do Hranic. Z Hranic bylo takových lidí 16, mezi nimi uvádějí se také »Bratří ze zboru«, kteří platili z roli o sv. Jiří a o sv. Václavě po 5 gr.; z Milenova jsou dva a z Klokočí jeden.

Obec Klokočí a Slavíč platily z mlejniska o sv. Jiří 15 gr. a o sv. Václavě tolíkéž.

Lidé z městečka Drahotuš odváděli své vrchnosti rozmanité platy a vykonávali různé práce. Tyto platy jsou u každého osedlého v urbáři přesně stanoveny a také dávky naturální. Co se týče práci, ty poznamenaný jsou všeobecně: Povinnosti, které z městečka Drahotuš činiti mají.

Pavel mlynář na Koutech nebo z Koutu platil peněžitého žádného nedával, než každý rok dva vepře, dobře aby se na sádro hoditi mohli, výkrmoval; vepře hladové dostal ze dvora hranického. Na Rybářích byli dva osedlí:

jeden Jan Bartků platil o sv. Jiří 7 gr, z fojtství 1 groš a o sv. Václavě tolíkéž. Druhý platil o prvém terminu 5 gr a o druhém podobně.

Řezníků uvádí urbář pět. Byli to: Matěj Batěk, Martin Hermannů, Jan Strnadl, Jan Hruška a Vítěk Hermanů. Každý z nich dával z řemesla a mastného krámu o sv. Václavě $1\frac{1}{2}$ kamene loje přepouštěného hovězího. Společně dali ročně $7\frac{1}{2}$ kamene loje.

Držitel celého lánu platil ročně tuto činži: o sv. Jiří 28 gr z roli, z domu 8 gr, o sv. Václavě tolíkéž, o sv. Jakubě z roli 5 gr a z domu 1 gr, slepic dával 8, vajec 40, ovsa o sv. Martině 2 měřice.

Ze statku, majícího $\frac{1}{4}$ lánu, platil osedly o sv. Jiří 21 gr, z roli a z domu 8 gr., o sv. Václavě tolíkéž, o sv. Jakubě z roli 3 gr 5 denárů a 1 vídeňský, z domu 1 gr, slepic dával 6, vajec 30 a ovsa o sv. Martině 2 měřice.

Statek půllánový dával o sv. Jiří 14 gr a z domu 8 gr, o sv. Václavě tolíkéž, o sv. Jakubě z polí $2\frac{1}{2}$ gr a z domu 1 groš; slepice 4, 20 vajec a ovsa o sv. Martině 2 měřice.

Statek čtvrtlánový platil o sv. Jiří z roli 7 gr a z domu 8 gr o sv. Václavě podobně; o sv. Jakubě z pole 1 gr 1 denár, 1 vídeňský, z domu 1 gr; slepice 2, vajec 10, ovsa o sv. Martině 2 měřice.

Držitel zahrady čili zahradník odváděl vrchnosti o sv. Jiří a o sv. Václavě po 2 gr., slepici a o sv. Martině 2 měřice ovsa.

Ten, kdo byl držitelem $\frac{1}{2}$ díle pole, platil o sv. Jiří 1 gr 1 denár a $\frac{1}{2}$ haléře, o sv. Václavě tolíkéž, o sv. Jakubě $1\frac{1}{2}$ denár, ovsa o sv. Martině 2 měřice.

Ten, kdo byl držitelem jednoho díle pole, dával vrchnosti o sv. Jiří 2 gr a $2\frac{1}{2}$ denáru, o sv. Václavě tolíkéž a o sv. Jakubě 3 denáry.

Z $1\frac{1}{2}$ díle pole o sv. Jiří $3\frac{1}{2}$ gr, tolíkéž o sv. Václavě, o sv. Jakubě 5 denárů a o sv. Martině 2 měřice ovsa.

Ze 2 dílců se platila při obou terminech činže po 4 gr a 5 d, a ovsa při sv. Martině 2 měřice.

Z $2\frac{1}{2}$ díle o sv. Jiří dáváno 5 gr 6 d $\frac{1}{2}$ haléře, podobně o sv. Václavě, o sv. Jakubě 1 g, $\frac{1}{2}$ d a o sv. Martině 2 měřice ovsa.

Z domu bez polí o termínu jarním (sv. Jiří) a podzimním (sv. Václav) dávalo se po 8 gr, o sv. Jakubě 1 gr a ovsa o sv. Martině 2 měřice.

Z rathouzu dáváno:: o sv. Václavě z roli 16 gr, z domu 8 gr, z fojtství 1 gr, z mlýnu $2\frac{1}{2}$ R, z dvorského 1 R, o sv. Jakubě 4 gr, 6 denárů, slepic 6, vajec $\frac{1}{2}$ kopy a o sv. Martině ovsa 2 měřice.

Z lázní se platilo dvakrát po 15 gr a o sv. Jakubě 3 d; při lázni byl dílec pole, z něhož se platilo o sv. Jiří $16\frac{1}{2}$ gr.

Roboty lidí z městečka Drahotaš týkaly se prací na rybníku nad Drahotušemi. Bylo-li potřebí oprav na hrázi, troubě nebo tarasu,

měli přivážeti kámen, dřevo a jiné potřebné věci; vodu zastavovali nebo napouštěli, v zimě prohlubně roubali, lovili plody a ryby buď přiváželi nebo odváželi.

Když se rybník lovil, dělali v něm příkopy, aby se snadno voda dala svésti. Do rybníků, jež byly jinde na panství drahotašském — podle listu pana Viléma z Pernštejna — plody a ryby sváželi anebo z nich rozváželi.

Když se některý rok rybník »zsušil« a měl být oset, byli povinní Drahotaští semena z obilnic zánsku hranického přivážeti, rozsévatati, vláčeti, potom žítí nebo séci, hrabati, vázati a do mandlů skládati. A konečně potom obilí vozili ke dvoru hranickému do stodol nebo do stohů.

Dále byli povinni příkop, kterým se voda vedla na rybník slavický — od té zahrady pod mostkem nejprvnějším na konci od Hranic okolo všech humen až po nejzadnejší zahradu dole pod městečkem — cídit, rozširovati, stávky opravovati nebo znova dělati.

Formané drahotaští byli povinni po 1 bečce-desítce vína přivážeti; od bečky dostávali $1\frac{1}{2}$ R a od drejlinku 3 R.

Rybáři byli v Drahotaších tři, kteří při vánocích odváděli pánu plat. Jan Bartků dával platu z řeky, počnouc od Rybářů a starého staviska až po souhrady Drahotašska a pastvisko klokočské, 1 R, 18 gr, 4 d. Druhý otec předešlého, Bartoš Bartek, měl řeku až po místo, které se nazývalo »Černé pleso«. Dával při vánocích jako první. Třetí, Mikuláš Mika, držel řeku od Černého plesa až proti potoku, kterým voda z Hranického rybníka do Bečvy vpadala, a dával 1 R, 20 gr, 5 d.

Všichni tři rybáři byli povinni ve dny páteční a postní dodávat na zámek Hranice ryby, a sice v slušnosti za peníze prodati.

Potom měli povinnost opravovati tenata velká i malé nevody, kterýchž bylo potřebí k lovení zvěře a ryb i ptactva. Rybáři měli svého představeného, který se nazýval plesník. Ustanovovala jej rybářům vrchnost.

Summa úroku o sv. Jiří od osedlých v Drahotaších byla 43 rýnských, 26 grošů, 1 vídeňský, o sv. Václavě 44 R, 26 gr, 1 vídeňský.

Summa úroku z rolí a dílců o sv. Jakubě 5 R, 19 gr, $2\frac{1}{2}$ denáru.

Summa slepic 4 kopy 15 slepic a 2 díly.

Summa vajec 19 kop 25 vajec.

Summa ovsa 165 měřic.

Všechny takové platy: osep, slepic i vejce přijímal fojt a ouřad v městečku Drahotašich a odváděli je na zámek hranický.

Čeněk Kramoliš.

Mistr popravní čili kat.

Kat byl vykonavatelem soudního rozsudku smrti, po případě vykonával i jiné tělesné tresty, jež byly odsouzeni příknutý jako mřskání, vypalování na těle cejchu (znaku). Vykonával též práci nynějšího rasa či pohodného.

Stáli zřízenici pro tento úkol byli ustanovováni hned ve starém Egyptě. U Římanů vykonávali práci tu nad odsouzenými občanylikoři nebo vojáci.

Ve středověku vykonávali trest smrti sami soudcové nebo žalobci a též jiné osoby k tomu určené. Teprve ve 13. století objevují se stále k vykonávání tohoto trestu určené osoby, jinž dáno jméno kat či popravní mistr nebo krátce popravčí. V Německu a pak i v jiných zemích slul kat jen pomocník popravního mistra. Mistr jen hlavy stíhal, pomocník kat všešel, lámal v kole, čtvrtil, pánil, mučil. Oba byli osobami nečestnými. Nesměli bydleti ve městech, nýbrž na samotách a mívali zvláštní šaty, obyčejně krvavé barvy, aby se lišili od ostatních obyvatel města, přišli-li za nákupem nebo z jiné příčiny do něho. Lidé se jím vyhýbali.

Kati byli ustanovováni napřed jen v sídlech zeměpánů, pak ve větších královských městech, a když trest smrti častěji se určoval i za větší krádeže a čarování, byli ustanovováni v každém kraji, ba téměř v každém větším panství. Napřed dostávali plat v naturalitech, a za každý výkon zvláštní peněžitou odměnu.

Ve Francii zaveden byl stálý plat roku 1721. Roku 1793 stali se tam kati státními zřízeními, oblékali se jako jiní občané a nikdo bez trestu nesměl jím říci kat nebo nečestný člověk. Mívali tam za revoluce práce tolik, že mívali několik pomocníků.

V Rakousku byli popravní mistři od r. 1851 státními úředníky. Kromě stálého platu dostali za každou popravu 25 zl., a pomocník 5 zl. Byl-li povolán mistr popravní k vykonání rozsudku smrti do jiného města, dostával kromě náhrady cestovní ještě za sebe a společníky 5 zl. na stravování.

V 17. století nebyli však mistři popravní státními zřízeními. Bývali v té době téměř na každém panství a bývali půjčováni k vykonávání poprav i na jiná panství, kde popravčího nebylo.

Po bitvě na Bílé hoře odebral císař Ferdinand II. panství hranické a drahotušské českobratrskému majiteli Václavu Molovi a daroval je s panstvím lipenským kardinálu Ditrichštejnovi r. 1622. Když měšťané hraničtí podporovali proti císaři Mansfelda a byli pak císařským vojskem přinuceni k poslušnosti kardinálu, tu rozsudkem mělo být popraveno několik vůdců vzbouřených. Poprava určena byla na den 16. října 1627.

Nové představenstvo Hranic musilo postavit za horní branou šibenici ku určené popravě. K vykonání této smutné úlohy povolán byl mistr popravní z Lipníka. Patrně v místě kata nebylo, nebo se zúčastnil též vzbouření a proto nemohli ho k popravování potřebovat. To se zdá být pravdě podobné, poněvadž dle starých purkrechtních knih městských město Hranice před třemi sty mělo svého mistra popravního, jenž dostával ročně 31 zlatých služného kromě odměny za jednotlivou popravu, mělo katovnu či příbytek pro kata, mělo i stálou šibenici, jak to vylíčil Boh. Indra v »Lazeňském zpravodaji Teplic« v čísle 9. ze dne 3. srpna 1934. V době výše uvedené popravy místního kata buď nebylo, nebo nebyl vhodný a musili si ho tedy z Lipníka vypůjčiti.

Když lipenský popravčí třem měšťanům a dvěma hochům na náměstí hlavy sfal, odpravil na postavené za městem nové šibenici další odsouzené venkovany.

Po popravě dle zachovaného protokolu o tomto úředním jednání, nechtěl mistr popravní se šibenice slézt dolů a hrozil, že se se na hanbu všech přítomných pánu komisařu sám na této šibenici oběší, nedostane-li dle práva odměnu za popravu na nové šibenici. Dle protokolu dostal 20 zl. jak tenkrát každý mistr, když na nové šibenici všešel, požadoval.

Měl-li na to zákonité právo, či byla-li to jen zvyklost, nelze udělat. Ani není známo, kolik toho času lipenský »pan mistr popravní« měl příjem. Ale příjem jeho posouditi můžeme z úřední ustanovené taxy z roku 1683. Ustanovení toto zní:

Extrakt (Výtah)

Taxi criminalis od slav. kraj. Appelace na hradě Pražském vyřazený a od Jeho císařského krále milosti ratificirovaný de dato na kral. hradě Pražském dne 2. Febr. 1683.

Od terriči neb představení mistra popravního		
s instrumenty	.	1 zl.
od palečnic	.	35 kr.
od tortury bez ohně i s ohněm	.	2 zl.
od meče	.	5 zl.
od provazu	.	5 zl.
když žena pro veliké provinění sfata, zakopána a kůlem probita bývá	.	5 zl.
když za živa zakopána a kůlem probita bývá	.	5 zl.
když některá malefic osoba předně usmrcena a potom na hranici neb v kole stočená bývá	.	6 zl.
kdyby někdo za živa upálen byl	.	6 zl.
kdyby někdo kolem lámán nebo svržen byl	.	6 zl.
od vyřezání jazyka	.	6 zl.
kdyby pokuta zostřena, neb cumulírována byla, totiž kdyby malefic osoba, smejkána, pásy z ní řezány, kleštěmi trhána a potom spálena neb kolem lámána byla	.	8 zl.
kdyby mistr popravní malefic osobu na popravní		
od každého koně	.	35 kr.
místo na půl vozu vezl, má jemu dáno býti		
od vozu	.	35 kr.
od osoby zůmyslně se oběšené neb zamordované		
od vyvezení	.	6 zl.
od vyvedení osoby (z města bez mrskání	.	35 kr.
od vymrskání	.	2 zl.
od utětí ruky a trhání prstů	.	2 zl.
od vypichání očí	.	2 zl.
od pálení cejchů (znaků na těle)	.	1 zl.

Pacholkovi, který při exekuci potřeboval se musí, pokaždé 35 kr.
biřičovi od zvonění 35 kr.

Která města mistrů popravních nemají a z jiných měst jich žádají a pro ně poslati musejí, mají jim každodenně s pacholkem na vychování dátí . . . I zl. na koně, má-li svého vlastního . . . 35 kr.

Hrozné tresty, kterých by se polekali i nynější vrahouvé, únosníci lidí i lupiči pokladen. A byly to tresty nejen za vraždy, ale i za zradu, za větší krádeže, za vzdory a neposlušnost. Po přečtení toho jistě si nezapíváme úryvek písni: »Tenkrát bejvávalo, bejvávalo dobré!«

Bohumír Indra:

Alexandr Holub z Nadějova.

(Příspěvek k dějinám pobělohorských konfiskací v Hranicích.)

Mezi urozenými usedlíky hranickými, kteří se osobně účastnili stavovského odboje, snad nejzajímavější postavou je Alexandr Holub rytíř z Nadějova, příslušník drobné šlechty nekatolické, usedlé ve značném počtu při městě v době předbělohorské.

Už od počátku stavovského povstání se ho činně účastnil i všech pozdějších akcí emigrantů pod Mansfeldem, pod nímž zřídil svůj vlastní oddíl. Za to mu byl všechnen majetek v Hranicích Ditrichštejnem konfiskován.

Ačkoliv tedy v odboji hrál úlohu dosti značnou a je zejména v akcích emigrantských zjevem jistě zajímavým, v jeho životních osudech zůstává stále ještě mnoho nejasného. V pramenech tištěných nenajdeme o něm mnoho zpráv a ještě d' Elvert si s ním neví nady.¹⁾ To málo, co se o Holubovi vědělo, je vlastně zásluhou Galášovou, jenž našel a vypsal dva staré zápisu o něm z hranických pramenů, »starých matrik«; jež však blíže neuvádí. Galáš rozeznává omylem dvě osoby, »rytíře Alexandra z Nadějova, který od r. 1616 držel onen dvůr, který později čeleďi Holubovské nálezel« a rytíře Alexandra Holuba, jemuž patřil předměstský dvůr, Ditrichštejnem pro jeho účast v mansfeldské rebelii konfiskovaný. Holub byl prý

1.) D' Elvert, Schriften XXIII. 181: Wenn es gelungen sein sollte schon früher und jetzt über die in den Rebellionsakten, besonders in den Personen und Orts Nomenklatur nicht selten dunkel und entstellt darstellen Verhältnisse der höheren Stände mehr Licht zu verbreiten, so stehen wir vor dem Verzeichnis der vorzugsweise Markiten noch genannten Alexander Holub völlig rathlos und wissen von ihm nichts zu sagen, da er weiter nicht vorkomt, oder uns entangen ist.

Ale už v soupisu dluhopisů, daných r. 1629 cís. prokurátorovi k vymáhání, najdeme jeho jméno. „Alexander Nadiehowa“ má zde dluhopis na 100 F. (Schriften XVI. 418.)

od císařských ve Slezsku jat a v Opavě popraven.²⁾ Tato zpráva dostala se i do literatury Scholzem a Bartovským.³⁾

O Holubovi najdeme v hranických pramenech, hlavně ve starých, nevyčerpatelných purkrechtních knihách mnoho nových a zajímavých detailů, a nejen o něm, ale o celé tehdejší době u nás, jež přispívají k lepšímu poznání osobnosti, náboženských dějin i praxe konfiskační.

Alexandr a Maryana z Nadějova uvádějí se už v dubnu 1612 na svobodném dvoře při městě Hranicích⁴⁾ a sedí na něm i roku příštího.⁵⁾ Byl to vlastně dvůr manželky pana Holuba paní Anny Troubecké, na který se asi přiženil. Roku 1614 týž Alexandr z Nadějova je úředníkem na Kvasicích.⁶⁾ Úřednický pravděpodobně brzy zanechal, usadil se trvale v Hranicích a věnoval se úspěšně hospodářství na svém dvoře, takže v krátké době několika let koupuje velký dvůr Rajchlovský v Horní ulici a blízký mlýn Zvěrkovských. V době povstání drží při městě 2 dvory s mnoha rolemi, hlavně na Strulovsku a mlýn. Povstání strhlo i jeho do proudu. Holub přenechává od r. 1620 hospodářství zcela své ženě a zdržuje se stále mimo Hranice.

Dvůr Rajchlovský koupil r. 1616. Kup stal se ve čtvrtek den sv. Řehoře mezi ním »Panem Alexandrem z Nadějova a na dvoře při městě Hranicích« a urozeným panem Janem Rajchlem z Neywaldu, ouředníkem na Odrách. A to takový, že pan Rajchl s vůlí a povolením své manželky mocně odprodal panu Alexandrovi svůj dvůr, který na předměstí hranickém má své sídlo, s rolemi, loukami s chaloupkou, zahradou i s tím kusem roli za Skalkou, ve všech mezičích a hranicích, jak sám toho dvoru v držení byl, se všemi platy, dávkami a povinnostmi za sůmnu dvanácte set zlatých počtu moravského. Při odvedení toho dvoru panu Holabovi, zavdal týž panu Rajchlovi 5 ozlatých 5 d' zlatých a položil ourok 24 zl.. A 400 zl. jemu zápisem rukojemským od sv. Jiří příštího až do roku pořad zbhěhlého ujistil a v moc jeho při odstoupení odvedl a na leta, jak se pravotně po 4 zlatých.

Současně odevzdal pan Rajchl panu Alexandrovi z Nadějova na cedulce poznámenání všeho dobytka, obili a jiných hospodářských věcí při dvoře.

Vedle pana Rajchla měli na dvoře po rocích vybírat ještě starší

2.) J. H. A. Galáš: Scuta nobilium civium Hranicensium, rkp., str. 77-79. Podobně i v jeho památkách města Hranic, rkp., III, díl sv. I. str. 78, Oba rukopisy v archivu kláštera Rajhradského.

3.) Co o Holubovi uveřejněno v Bartovského Vlastivědě Hranického okresu v knize Hranice a lázně Teplice, převzato i s chybami (jako skoro celá část dějepisná) ze Scholzových památek města hranic, vyd. 1864. Scholzova knižka je pak jen zkráceným výtahem Gallašových rukopisných Památek města Hranic, a celé partie jsou v ní doslovně z Gallase cípsány.

4.) ČVSMO roč. 34, str. 31.

5.) Dr. Fr. Hrubý, Moravské korespondence a akta z let 1620-1636, I. díl, strana 456.

6.) Jos. Pilnáček, Staromoravští rodové, str. 446.

nápadníci Petra Štemberského a to 420 zl., takže pan Rajchl nebo jeho erbové mimo závdanek 450 zl. položených, po časich na tom dvoře k očekávání měli 330 zl.

K smlouvám, kterých dvě v jednostojná slova jsou napsány a jež obě strany zdržeti připověděly »jak počestným lidem rytířským náleží«, přitiskli své pečeti rytíř Rajchl a pan Holub a pro lepší jistotu dozádali se i urozených Pana Pana Adama Šťastného Žampacha z Potenštejna a na domě v městě Hranicích a Pana Joachima Rášice z Wydowa a na dvoře při městě Hranicích, že jsou sekryti své podle jejich přitisknuli, však sobě a erbův svých bezé skody. Pro lepší pamět smlouva zapsána a vložena i do knih městských.⁷⁾

R 1619 kupuje pan Alexandr mlýn Zwierkowský od nápadníků Ondry Zwierka za 1000 zl. Mlýn, ležící nedaleko dvora Holubovského, byl po celé generace majetkem rodu Zwierků⁸⁾ Pro spojení dlužníků Ondry Zwierka položil hned úřadu jako závdanek 170 zl. Platiti měl počna r. 1620 při sv. Janě po 16 zl. K tomu se však již nedostal, ani mlýn k zápisu už nepřivedl. Byl mu totiž prodán na ten způsob, aby si vyjednal souhlas nepřítomného pana Mola, hranické vrchnosti, by mu kup mlýna přijal a zápis povolil. Pro nepřítomnost pana Mola čekalo se na jeho souhlas, až se z Brna navrátí. Holuba však brzy výr povstání strhl, nedbal o zápis, »vyjel ze země« a mlýn už mu zapsán nebyl.

Měl tedy pan Holub r. 1619 povinnosti ročního vyplácení na dvoře Rajchlovském a mlýně Zwierkovském, dvůr Troubeckých byl zaplacený. Na dvoře Rajchlovském měl doplatit roku 1616 750 zl. Vyplatil za r. 1616 s letem 1623 192 zl. po 24 zl. Sám platil však jen do roku 1620 a splatil tak 96 zl., od toho roku klade roční peníze jeho manželka paní Anna Troubecká, poněvadž pan Holub ze země vyjel. Položila na dvoře za rok 1620 s letem 1623 rovněž 96 zl. (po 24 zl.) na vysoké minci. Na mlýně Zwierkovském klade paní Troubecká teprve 13. června 1623 gruntovní peníze na místě pana Alexandra za rok 1620 s letem 1623 po 16 zl. = 64 zl. na dluhé minci.⁹⁾

Pan Holub asi počátkem r. 1620 se z Hranic vzdálil a účastnil se činně rebelie. Ve starých registrech čteme, že k zápisu mlýna r. 1619 nedošlo, poněvadž »v tom nepokoje vzešly a Pan Holub ven z země vyjel a tam zůstával a se nevracel.« Na krátkou dobu se sice vrátil, ale již 9. června 1621 oznamuje cí. pluk. Spinelli kardinálu Ditrichštejnovi, že podle jeho nařízení vzal do vězení do Olomouce vedle pana Václava Mola a několika jiných rebelantů v Hranicích i Alexandra Holuba.¹⁰⁾ Do vězení vzat tehdy i pan Adam Šťastný Žampach, jak o tom svědčí poznámka v purkrechtních knihách při jeho domě.

7.) Sign. 57, fol. 227. Archiv farní.

8.) Registra předměstská z r. 1554, fol. C. 3. Městský archiv.

9.) Viz pozn. 7. fol. 227 a 229.

10.) Viz pozn. 5. str. 255.

V seznamu provinilých osob, zasláném r. 1621 kard. Ditrichštejnovi, píše se o našem Holubovi, že je vězněn v Olomouci a má nepatrné jméno.¹¹⁾

Z vězení olomouckého se patrně brzy dostal, snad utekl, neboť už v pol. října téhož roku objevuje se jako důstojník ve vojsku knížete krnovského Jana Jiřího a spojené s ním české emigrace, když Lipenští jim otvírají brány svého města.¹²⁾ Vojsko markraběte krnovského zmocnilo se už koncem července Hranic a 22. září ob sadili je opětne spojení s ním Valaši pod známým Adamem z Víc kova, při čemž pobili kompanii vojáků císařských, ve městě ležících.¹³⁾ Holub účastnil se i později všech akcí a bojů proti císařským a jeho stopa na čas mizí.

Kardinál Ditrichštejn měl výborné zpravodaje o všech provinilech na svých statech a nezapomněl proto po větších konfiskacích ani na Holuba. Již r. 1624 zabírá Holubovi jeho dvůr v Horní ulici a mlýn. V grantovních knihách jsou o tom zajímavé zápis. »Letha 1624 ten mleyn vzat jest k ruce Jeho Wysoce Osvícené Knížecí Milosti Pana Pana Františka kardinála a knížete z Ditrichštejna, biskupa olomouckého, vrchnosti Hranické, jakožto po rebellantu P. Alexandru Holubovi. J: W: O: K: M: ráčila se ujeti toho mleyna po P. Alex. Holubovi, jakožto po rebellantu bez vkupeň toho mleyna, tolíko podle toho, jak Pan Alexandre tento mleyn koupil a co na to vyplatil nápadníkům Zwierkowým, to se z důchodův ostatek týmž nápadníkům Zwierkovým od J: W: O: K: M: doplácí.¹⁴⁾ To znamená, že kníže mlýn zabavil Holubovi, ale vše, co se mělo ještě doplacet, převzal na sebe, aby nápadníci nebyli konfiskací zkrácieni. Skutečně pak ročně mlýn vyplácel už počínaje r. 1625 v zastoupení a z důchodů knížecích pan Václav Banovský, duchodní písar hranický. Tak dostal se mlýn do rukou Ditrichštejnu, v jejichž držení už zůstal.¹⁵⁾

Podobný zápis je i u dvora Holubovského, s tím rozdílem, že kníže dvůr sice pro sebe konfiskoval, nechal jej však zpustnouti a nevyplácel jej. Ještě v popsání města Hranic z r. 1644 uvádí se dvůr jako pastý od r. 1626, kdy skoro celé předměstí zničeno Mansfeldskými. Teprve koncem 17. století prodalo panství pustý dvůr panu Jiříkovi Reichovi a od té doby je opět trvale osazen.¹⁶⁾

S panem Holubem setkáváme se znovu až v říjnu r. 1626, když Dánové s Mansfeldem, spojeni s Valachy a českou emigraci se přiblížili k Hranicím. Mansfeldští několikráté brali město útokem, ale posádka císařská dovedla jím odpírat. Téměř celé předměstí bylo tehdy spáleno, jednak městskou posádkou, aby nepřátelské

11) ČMM 1924, str. 81

12) Pozn. 5, str. 254 - 258.

13) Dr. Fr. Hrubý, Ladislav Velen z Žerotína, str. 123 a 115.

14) Pozn. 9, tamtéž.

15) Mlýn Zwěrků a dvůr Holubkovský nenáležel nikdy Banovskému. O tom Záh. Kron., roč. XV, str. 88.

16) Hlavní regista městská, Lit. D., fol. 642. Archiv pozem. knihy okres. soudu v Hranicích.

vojsko nemohlo odtud městu škodit, ostatek zničili Mansfeldští.¹⁷⁾ Teprve když měšťané zradili císařskou posádku a spojili se s nepřítelem, bylo města dobyto. Ve vojsku Mansfeldevě byl i náš Holub jako velitel menšího oddílu vojenského, s řadou hranických emigrantů, kteří jako prostředníci jistě měli velkou zásluhu o brzkou kapitulaci města. O poměru Hranických k emigrantům dohře mluví zpráva o soudu nad Hranickými r. 1627. Starému purkmistru hranickému, popravenému Adamovi Burkešovi, kladlo se mezi jiným za vinu, že nedopustil při obležení města důchodnímu písáři Banovskému stříleti na pana Alexandra Holuba. Události tyto bohužel skončily tragicky známou krvavou exekucí, při níž mnoho osob bylo popraveno nebo pokutováno, město ztratilo privilegia a upadlo v nemilosť kardinálovu.¹⁸⁾

Je zajímavé, že k vojsku emigrantskému, spojenému s Mansfeldem, ve kterém už před kapitulací města byl menší počet Hranicánů, přidávali se po jeho dobytí četní noví měšťané a předměšťané, jejichž domy a grunty později vrchnost prohlašovala za »odbožné«. Mnozí z nich »dali se na zámek pod fojta bělotiského« (na př. zámožný měšťan Václav Kolnovský) a při hájení města proti císařským asi většinou padli, mnozí však i se svými rodinami přidali se zcela k vojsku Mansfeldovu a opustili s ním i město, jako Pavel Kotšelek, Kašpar Kožušník, Václav Pravda a j. Zápis u posledního jen potvrzuje domněnku o celém oddílu emigrantském pod Holubem. »Václav Pravda sešel z něho (gruntu) r. 1626 i s manželkou svou a dal se verbovat mezi lid mansfeldský pod Holuba v rebelii, když v Hranicích svůj kvartýr měli, s týmž lidem z města vytáhli, nevrátil se zase a v té vojně zahynul. Manželka jeho též se nevrací. A kde zůstává ani se neví.«¹⁹⁾ I drobná šlechta se přidávala, na př. Jan Lipovský z Lipové, jako už před léty za Výmarských.²⁰⁾

Po známé exekuci a přísném potrestání města, zabral Ditrichštejn r. 1627 znovu četné statky provinivších se »rebelů«.

Panu Holubovi konfiskoval toho roku i zbylý dvůr jeho manželky paní Anny Troubecké, která tehdy snad už nežila, aspoň ne v Hranicích a vůbec se již nepřipomíná. O konfiskaci dvora zapsáno do registeru: »Letha 1627 ten grunt i s rolí při něm ležící i s druhou na Pstrulovsku ujat jest k ruce J: W: O: K: M: s jeho příslušenstvím po Panu Alexandrovi Holubovi, protože jest se za ne-

17) I v Záh. Kron. roč. XIV. str. 118.

18) Dr. Fr. Hrubý, Ladislav Velen z Žerotína, str. 179. Zikmundkovu zprávu o této exekuci znal již Gallaš a zapsal ji do svých Památek města Hranic, ep. III. díl I., str. 45 - 69. Scholz uveřejnil nepřesný výtah s mnicha chybami, jež i Bartovský přejal. Přesný otisk zprávy ze Středovského uveřejnila teprve VI. Fialová v Našem Valašsku III. str. 28 - 30.

19) Sign. 57, fol. 35, 72, 93, 248 a j.

20) Zukal, Slezské konfiskace, str. 115. Uvádí tu i řadu urozených emigrantů, kteří byli při dobývání Hranic Dány, a za to později trestáni. Úž dříve, když Výmarští města dobyli, přidávala se k nim drobná šlechta místní, na př. David Tamfeld z Tamfeldu, Vilim Frogstein a j.

přítele ouhlavního J: M: Cisařské i J: W: O: K: M: (Ditrichštejna) v rebeli postavil, mezi lid Mansfeldský se dal, s ním město Hranice dohýval a je plundroval, městu i panství škodil, i také s týmž lidem zase z města pryč se vybral. Jest sňat u Opavy.«²¹⁾

Dvůr s rolí a stodolou při něm ležící daroval Ditrichštejn faře, v jejímž držení zůstal celá staletí jako »farářův dvůr«.²²⁾ Rolí na Strulovsku dostal darem důchodní písář Banovský s mnoha jinými polnostmi a grunty za svoji věrnost ke knížeti a pevnost ve víře. Role ze dvoru Holubovského rozdělil Ditrichštejn mezi 8 předměšťanů, náhradou za odstoupené spálené grunty na pravém břehu Velický k rozšíření knížecí zahrady.²³⁾

Podle těchto zpráv byl Alexandre Holub z Nadějova zajat císařskými a popraven v Opavě. Tím více jsme proto překvapeni, když se s ním v hranických registrech po 25 letech opět setkáváme, aniž se tu jedná o dvě rozdílné osoby.

R. 1605 prodali zmocnenci Pana Václava Ambrožova²⁴⁾ z Přerova a Pana Floriána Teleckého z Tovačova, jako nejbližších nápadníků velký měšťanský dům po Anně Solnické v Hranicích pozůstalý synu jejímu Jakubovi Solnickému, který si jej pak ročně vyplácí. Ambrož i Telecký stáli v nějakém přibuzenském poměru k paní Anně Solnické. Jakub vyplácí jim pravidelně roční peníze. K r. 1618 je v registech zápis, že peníze za ten rok přijal na místě Pana Floriána Teleckého z Tovačova Pan Alexandre Holub. Je to náš Alexandre Holub z Nadějova, který toho času držel dva dvory při městě. R. 1624 po smrti Jakuba Solnického byl dům prodán Janovi Poláčkovi, (známému nám z exekuce r. 1627, kdy měl být popraven) který ho drží do čtyřicátých let a po něm vdova Kateřina. Z domu vyplácejí se nápadníci stále. K roku 1651 je zápis, že na den sv. Václava bylo »vydáno Panu Alexandrovi Holubovi z Nadějova po Floriánu Teleckém 10 zl. mor.« Podobný zápis je k roku 1653, kdy na den sv. Václava Alex. Holubovi z Nadějova vydáno 20 zl. za rok 1652 a 1653. Nejzajímavější je pak poslední zápis, poškozením listu bohužel poněkud porušený. »Leta 1654 dne 20. Aprilis urozený a statečný rytíř Alexandre Holub z Nadějova, přijedouce sem strany... jeho jemu přináležejících pohledávek.... (nechtice) jezditi a sem vícejí se navracati,... budoucně vycházející obci zdejší Hranické za 35 zl. mor. prodal a co tak v hospodě protrávil, za něho zaplaceno. Dal revers a tak žádný ani Pan Ale-

21) Sign. 57, fol. 175 a 227. Podobně má Gallaš v obou cit. rukopisech O popravě Holubově i v knize dr. Hrubého (viz pozn. 5).

22) Dnes roh ulice Nerudovy.

23) Sign. 57, fol. 164—167 a Záh. Kron. XIV. str. 119. Je tu zároveň doklad ke starší činnosti Holubové: „- ten čas v rebelii od dvoru svého ujel, mezi lid Mansfeldský se dal, město Hranice s jiným lidem Mansfeldským dohýval-“ atd.

24) Úřednické rody Ambrožů a Solnických, patří v té době v Přerově k nejvýznačnějším. Václav Ambrož stal se poč. války třicetileté správcem přerovského velkostatku ve službách Karla st. z Žerotína. Podrobně o obou rodech pojednává Fr. Levý: Přerovská českobratrská cirkev, str. 168—169.

xandr Holub na to se více natahovati nebude a taková spravedlnost obci náleží.²⁵⁾

I vlastnoručně psaný revers s pečetí pana Alexandra Holuba se dochoval, vložen měst. písárem do rejster. Pan Holub stvrzuje jím prodej peněz nápadnických za hotové. Zná doslova: »Já Alexandre z Nadějova a na Horním i Dolním Reichově vyznávám touto quitancí vůbec předevšemi, obzvláště kdežby toho potřebí ukazovala, že jsem dnes níže položeného datum od ouřadu Hranického strany nápadu a praetencí méj na domě a gruntě nebožtika Jana Poláčka mající docela a dokonale zaplacon a contentirován, takže já ani budoucí erbové moji na téinž gruntu se víceji nač natahovati nebudou a nemají. Pro lepší jistotu a důvěření toho jsem se v tejto quitancí vlastní rukou podepsal a přirozenou pečeť potvrdil. Stalo se v městě Hranicích dne 20. Aprilis 1654. Alexandre z Nadějova.

Z těchto zápisů a kvitance je tedy zjevné, že pan Holub ještě i po válce třicetileté žil, a to na Dolním a Horním Reichově. V jakém poměru stál k panu Florianu Teleckému z Eybenstálu²⁶⁾ v Točavově, nemohl jsem blíže zjistit: Že se jedná o jednu a tutéž osobu je z uvedených zápisů zcela jisté, nemohl proto pan Holub ani v Opavě býti popraven.

O Holubových osudech za třicetileté války i po r. 1654 nepodařilo se mi najít žádných zpráv. V jeho životě zbývá ještě mnoho objasnití.

Nakonec ještě o erbu pana Alexandra. Pilnáček uvádí správně rod z Nadějova, erb však nezná.²⁷⁾ Podrobně popsal erb už Sedláček ve své Heraldice II. 540, kde píše, že král Ferdinand nadal r. 1546 Simona a Michala a strýce jich Kornela a Nikodéma Naděje heslem a tímto erbem: štít polovičný, nahoře žlutý s obrazem bílého anděla s bílými křídly a zlatou štítlou ovázaného, držícího zlatou holubici, dolní strana bílá se zlatou hvězdou, přikryvadla bílá žlutá a jako klenot týž anděl. Popis erba shoduje se zcela i s malou prstenovou pečetí na kvitance pana Alexandra z r. 1654. Nad erbem po stranách klenotu jsou písmena A v. vlevo N. Pečeť je dobré zachovalá.

Dr. Miloš Záleský:

Ptakověda v Přerově.

Málokdo tuší, že město Přerov na Moravě vyniká v oboru lidské práce, která pouatá velmi často i prosté milovníky přírody, v oboru ornithologie, ptakovědy. Snad by někdo kladl rozkvět této činnosti někam jinam, do Olomouce, do Brna.

25.) Registra purkrechtní: Třetí knihy městské, tol. 184 A—185 B, CC 9 AB a vložený list nesignovaný. Archiv městský.

26.) O rodu Teleckých z Eybenstálu viz Pilnáček, Staromoravští rodové, str. 122—123.

27.) Pilnáček, Staromoravští rodové, str. 446. Co o rodu Holubově v knize dr. Hruščeho: Moravské korespondence a akta I. str. 255, je omylem.

Moravský ornithologický spolek se sídlem v Přerově je mladý, snaživý spolek. Aby práce byla účelnou, jest rozdělen v sekce. Je tu sekce dokonce zvěrolékařská, ale nejvíce jsem mohl viděti v sekci foto-filmové. Zvlášť pěkný byl film ze života racků na známém rybníce chropyňském. Jiná jest sekce chovatelská.

S předsedou spolku podnikl jsem vycházku do sadu Michalova, kde jsem mohl obdivovati umělé krmítko, v podobě altánu. Na stromech jest upevněno množství umělých příležitostí k hnízdění, budek. Je to počátek ptačí fronty moravské. Je v plánu s tímto opatřováním příležitosti k hnízdění postupovati ještě dál a šíř v v kraji, pokud budou prostředky. V Michalově ukázali mi také napajedlo přirozené. Část sada, porostlá přirozenou vegetací, bude ponechána volnému vzrůstu. Hnízdi tam po dlouhé době zase slavík. V Michalově budou zřízeny též voliéry, velké kleče pro pokusy s ptactvem.

Moravský ornithologický spolek v Přerově se zapsal zvlášť do dějin československých kulturních snah tím, že začal vydávat prvni československý ornithologický časopis, »Československý ornitholog«. Jeho význam musíme zvlášť oceniti, poněvadž ani největší odborná společnost československá, Čsl. společnost ornithologická, se k vydávání časopisu nedostala. Časopis měl by být co nejvíce podporován.

Cílem spolku je získati potřebný kapitál, aby mohla býti v Přerově zřízena budova ornithologické stanice. Úctyhodné je též zřízení musea moravského ptactva v Přerově v rámci městského muzea, pro něž přijímá spolek úlovy.

Tím by tak byla v hlavních rysech vytýčena plánovitá činnost ornithologického spolku

Red.: Doporučujeme vřele členství Mor. Ornithologického spolku v Přerově. Členský příspěvek je ročně i s časopisem »Československý Ornitholog« 20 Kč. Předplatné jen na časopis ročně 12 Kč. Redakce a administrace Přerov, Čechova 16.

J. Chromý.

Nové objevy ve zbrašovských aragonitových jeskyních.

Vyjma provádění spřístupnění jeskyně u »Ježka«, dále jeskyní »Veselé« a »Mramorové«, které jest již z větší části provedeno, byla věnuována značná část novým objevům.

Za »Vodopádem«, ve směru východním byla objevena asi 20 metrů dlouhá jeskyně s krásnými krápníkovými útvary. Pro velmi obtížné odklizení zbytečného materiálu, který nelze v jeskyních vhodně uložiti, pokračovaly objevné práce jen pomalu. Z toho dů-

vodu nebylo lze proniknouti tak daleko, aby mohlo býti zjištěno, jakých dalekosáhlejších objevů, které lze s jistotou předvídati, bude v příští době dosaženo.

Tato nově objevená jeskyně jest prozatím tak spřístupněná, že krápníkové ozdoby jsou dobré viditelný ze vchodu této jeskyně.

Sprístupnění zajímavého krápníkového útvaru zvaného »Ježek«, umožněno pomocí zrcadla, ve kterém se tato těžko přístupná zvláštnost jasné odráží.

Co se týče jeskyní »Veselé« a »Mramorové«, jest v nich úprava jen z části provedená. Další práce budou směrovati hlavně k tomu, aby tyto jeskyně byly spojeny s novou jeskyní za »Vodopádem«, čímž docílí se toho, aby návštěvníci nemuseli se vracet i ton cestou zpět, kterou přišli.

Pro příští dobu pomýslí se vážně na sprístupnění »Tunelu«, místa, kde v kysličníku uhličitému jest ponořena, nádhernými krápníky zdobená část »Jurikova dómu.« Tyto krápníky (stalaktity) jsou až 60 cm dlouhé a následkem průvodu mají stranu k návštěvníkům obrácenou hladkou; na opačné straně mají po celé délce hustou, trsovitu, až 5 cm dlouhou řasnatou ozdobu. Proto se vážně pomýslí na sprístupnění toho místa v nižší poloze, aby tyto ponivuhodné krápníkové tvary staly se očím návštěvníků zcela zřetelnými.

Tento úpravou a novými objevy získají zbrašovské jeskyně nejen na jejich rozsáhlosti, ale také zvýšení jejich zajímavých zvláštností.

Florián Zapletal:

Hranice za Kosíky z Postupic a Bělíka z Kornic.

Listem, psaným na Hranicích 8. dubna r. 1470, dal Ctibor z Cimburka dobrou vůli na zboží své zástavní Hranice Albrechtovi Kostkovi z Postupic (Archiv český XVI. 170).

Listem, psaným a daným v Moravské Třebové dne 20. ledna r. 1472, propustil klášter Hradiště Albrechta z Postupic z úroku osmdesáti kop grošův, které měl dávat na každý rok klášteru z Hranic podle závazku od Ctibora Tovačovského přejatého, za to však zastavil a zapsal klášter Albrechta z Postupic a na Helfenštějně město Hranice s příslušným zbožím ve 2.000 zlatých, za které se zaručil Albrecht klášteru (Archiv český XVI. 176).

Dne 22. října r. 1472 prodléval Albrecht na Hranicích (XVI. 182).

Ale listem, daným na Helfenštějně dne 22. dubna r. 1475, dal Albrecht z Postupic, nejvyšší komorník desk a soudu práva zemského v Olomouci, list od Ctibora Tovačovského z Cimburka na

Hranice, zámek a město, Vilémovi a Janovi z Pernšteina (XVI. 191), kteří tehdy současně získali od Albrechta i panství Přerov a hrad Helfenštějn s příslušenstvím (XVI. 190). A listem, daným a psaným na Tovačově 25. května r. 1476, koupil Vilém z Pernšteina, nejvyšší komorník eudy brněnské, část zboží drahotušského (XVI. 194), tak že páni z Pernšteina měli ve své moci Pobečví od Přerova až po Hranice. Vilém byl synem Jana z Pernšteina.

Albrecht Kostka z Postupic držel tedy Hranice od 8. dubna r. 1470 do 22. dubna r. 1475.

Jakož vůbec ve druhé polovici XV. věku rod pánů Kostků na Litomyšli vynikal takřka dědičně vzdělaností a diplomatickou způsobilostí nad jiné rody české, tak zvláště pan Albrecht byl podle Palackého na slovo vzať jak pro své umění válečné, tak i pro učenost a lásku k literatuře, pro jemné šlechtické způsoby a mravy. Cizincům pak stal se tím přijemnějším, že nehorlil o kalich jako starší jeho bratr Zdeněk, naopak časem velmi patrně chýlil se ke straně pod jednou, zachovávaje však vždy věrnou oddanost svému králi.

Ku králi Jiřímu stál až do r. 1469. Byl jeho vysokým úředníkem, z nejschopnějších, nejdůvěrnějších a nejvlivnějších jeho rádců a nad jiné obratným diplomatem, zejména v zahraničních poselstvích. R. 1464 byl v čele poselství, které vypravil král Jiří k francouzskému králi Ludvíkovi XI. o svolání a sněm králův a knížat křestanských (měl to být politický parlament na způsob dnešní Společnosti národů). Poselství vyjelo z Prahy 16. května r. 1464 a vrátilo se 14. září ku králi Jiřímu do Brna. Deník tohoto poselství sepsal Kostkův dvořan panoš Jaroslav (uveřejnil Časopis Českého muzea r. 1827, I. 40—67). Už tehdy byl Albrecht fojtem markrabství Lužického, jak je zván i 6. května r. 1467 při kupu helštýnského panství od Voka ze Sovince a jeho dvou synů. V letech 1466—1469 zprostředkoval diplomatické styky a jednání mezi králi Jiřím a Matyášem. Dne 4. listopadu r. 1467 dovdídáme se o posádce, kterou vložil do kláštera Hradiště u Olomouce, věrného králi Jiřímu. Ale v červenci r. 1470 je už cele na straně krále Matyáše a v církvi pod jednou. Stalo se tak po nemoci, za které ležel (v prosinci r. 1469) v Teplici (in Teplicz). Léčil se tam. Byla to Teplice v severozápadních Čechách. Po smrti krále Jiřího dne 22. března r. 1471 postavil se také proti jeho nástupci králi Vladislavovi. Byl předním milcem a rádcem krále Matyáše a hrabětem komářanským. Zemřel 3. března r. 1477. Dne 24. června r. 1477 je už zván nebožtíkem.

Měl za manželku Ludmilu z Kravař a ze Strážnice a v šedesátych a sedmdesátych letech XV. věku držel na Moravě Moravskou Třebovou, Bouzov, Loštice, Uničov, Šternberk, Přerov, Helštýn s Lipníkem, Drahotuše, Hranice, Býškovice a Křídlo na Bystřicku, Zahnašovice na Holešovsku a Napajedla. Na sklonku svého života byl Albrecht Kostka z Postupic a na Helfenštějně nejvyšším komorníkem desk a soudu práva zemského v Olomouci (r. 1474 a 1475), o čemž svědčí Půhony (V. 207).

Za erb užívali Kostkové hrábě ve štítu i v klenotu. R. 1475 stal se u zemského práva v Olomouci nález mezi panem Albrechtem Kostkou a panem Jiříkem Tunklem, který křivě obvinil Albrechta, že by se v erby vklamal a v hrabství vkupoval. Pánové prohlásili, že pan Albrecht i s bratrem svým Zdeňkem v řád panský všel za krále Jiřího slušně a se svolením všech, kteříž k té věci přísluší a obyvatelé jsou korany České i markrabství Moravského (Půhony V. 21).

Listem, daným a psaným na Tovačově 25. května r. 1476 prodal Ctibor z Cimburka a z Tovačova, hejtman markrabství Moravského a kancléř království Českého, Albrechtovi Kostkovi z Postupic hrad Drahotůš s městečkem Drahotůšem a s vesnicemi Jezernicí, Slavíčem, Milenovem, Klokočím, Velkou, Mikulovkou, Podhořím, Uhřínovem, Středolesím, Bohuslavkami, Hrabůvkou, Radíkovem a se dvěma pustými vesnicemi Zabikovem a Jiřatskem. Ale z prodeje vyloučil Ctibor pustou ves Popelov a pole Strulevské, které leží blíz potoka Veličky, tekoucí pod město Hranice. Toto pole již drží k špitálu hranickému a věčné držet budou. Neb Ctibor to pole sám sobě k držení koupil a Štěpánovi služebníku svému k dědictví a svobodě je dal (Archiv český XVI. 194).

Role strulevská z r. 1476 je dnešní Struhlovo u dráhy na pravém břehu Veličky.

Hranický špitál byl městským chudobincem.

Albrecht z Postupic, nejvyšší komorník desk a soudu práva zemského v Olomouci, dal sice dne 22. dubna r. 1475 na Helfensteině Vilémovi a Janovi z Pernšteina list na Hranice, na zámek a město (Archiv XVI. 190. 191), ale potom došlo k nesnázím. Když Albrecht Kostka v Brně prodával zámky své Helfenstein, Přerov a Hranice a zboží k nim příslušná Vilémovi z Pernštejna, učinil Vilém otázku na Albrechta, co jemu na Hranicích prodává. A on řekl Vilémovi, že čtyři tisíce zlatých a tři životy. A přítomný Ctibor z Cimburka a z Tovačova řekl k tomu: Pane Albrechte, nemáš na tom tak mnoho, neb jsem já tobě neprodal, než jeden život, který na tom měl jsem, a tu sumu na opata. Na to Albrecht: Mám, a ty pane Viléme o to starosti neměj, nebuď to tvá škoda, ale má. Ale když potom byli při stupování těch zámků v Lipníku, pan Bilík Hranic postoupiti nechtěl, a pan Vilém, vida to, řekl: Hle pane Albrechte, řekl jsi mi v Brně, že já o nic zmatků míti nebudu, a tuto já již o Hranice zmatek mám. A on jemu zase řekl: Neměj péče, pane Viléme, nebuď o to míti zmatků žádných, toť slibuji, nebuď to škoda tvá, ale má, neb což jsem já tobě řekl a s tebou smluvil, tomu dosti učiniti chci (Archiv český XVI. 201).

Tedy Bilík nechtěl postoupiti Vilémovi z Pernšteina Hranic. Jednáno o tom v době od 22. dubna r. 1475 do 24. června r. 1477.

Kdo to byl pan Bilík, jak přišel k Hranicím, proč je nechtěl postoupiti Vilémovi z Pernšteina?

Zdá se, že to byl jeden z věřitelů zadluženého Kostky z Postupic.

Slyšeli jsme už, že po dobytí Kelče králem Matyášem v dubnu r. 1469 na Zichu Šumburském bylo dáno a zapsáno zboží kelečské a šumburské panu Václavu Bělíkovi z Kornic a z Lednice v Pováží, Matyášovu vojevůdci, který pocházel ze starožitné rodiny slezské v Kornicích v knížectví Opolském. Matyášův list je datován v Budině ve středu před sv. Martinem r. 1469.

Po smrti pana Václava Bělíka přešla Kelč na jeho bratra pana Jana Bělíka. Od něho vykoupil Kelč pan Jindřich z Boskovic, bratr olomouckého biskupa Tasa, a zastavil ji panu Jindřichovi staršímu ze Sovince.

Poněvadž víme přesně, že Jindřich ze Sovince držel Kelč už r. 1475, neboť toho roku připověděl se v listopadu u zemského práva v Olomouci k hradu Buchlovu na místě Keleckých měšťanů (Půhony V. 24), můžeme položit smrt Václava Bělíka z Kornic, výkup Kelče od jeho bratra Jana Bělíka se strany Jindřicha z Boskovic a zástavu Kelče Jindřichovi staršímu ze Sovince do let 1469 až 1475.

A pan Bilík, který nechtěl postoupiti Hranic Vilémovi z Pernšteina po 22. dubnu r. 1475, je totožný s panem Janem Bělíkem z Kornic, který po svém bratru Václavu Bělíkovi držel Kelč a r. 1475 ji postoupil za peníze panu Jindřichovi z Boskovic, bratru olomouckého biskupa Tasa.

Hranic ujal se r. 1475 pan Bilík asi proto, že Albrecht Kostka z Postupic byl jeho dlužníkem. A dne 24. června r. 1477 jednání o Hranice nebylo ještě skončeno, neboť tehdy vydal Jan z Cimburka a z Tovačova, hejtman markrabství Moravského a kancléř království Českého, svědec o úmluvě Albrechta Kostky s Vilémem z Pernšteina (Archiv český XVI. 201).

Podle zprávy z r. 1477 měl pan Bělík pohledávku také za bývalým helštýnským pánum Vokem ze Sovince, zapsanou na městě Lipníku (201).

Jan Bělík z Kornic, pozdější hejtman Horního Slezska, byl oblibencem krále Matyáše Korvína, ale po Matyášově smrti v dubnu r. 1490 pohasla jeho sláva. Byl dokonce uvržen do vězení a aby došel milosti krále Vladislava, postoupil mu všechno své zboží (držel i město Hlivice ve Slezsku).

Jeho znak je vymalován v Deskách opavských (Kaprasovo vydání II. 6).

Teprve dne 23. března r. 1480 potvrdil král Matyáš Vilémovi z Pernšteina, nejvyššímu komorníku eudy brněnské, zápis koupený od Albrechta z Postupic na město Hranice se vším zbožím k tomu příslušným (Archiv XVI. 212. 213).

Tím byl spor o Hranice skončen a to ve prospěch Viléma z Pernšteina.

Také Vilém byl na straně krále Matyáše. Čteme v listě krále Matyáše dne 14. listopadu r. 1472: »Z Pernšteina bratří (Vilém a Zikmund) nám sloužiti mají, nás se přidržeti jako pána svého až do konce té války, kterou nyní s Čechy a Poláky vedeme« (Archiv XVI. 182).

Krvavá válka o českou korunu, kterou zdvihl výbojní uherský král Matyáš Korvín r. 1468 proti českému králi Jiříkovi z Poděbrad a v níž pokračoval také proti jeho nástupci králi Vladislavu II., byla skončena teprve mírem v Olomouci dne 22. července r. 1479. Matyášovi postoupeny doživotně Morava, Slezsko a Lužice. Po smrti jeho mohly být od Čechů vyplaceny za 400.000 dukátů. Matyáš zemřel v dubnu r. 1490. A uvedené země byly spojeny s českou korunou bez výplaty.

Dne 20. října r. 1480 byla na Hranicích podepsána úmluva mezi Vilémem z Pernšteina a na Helfenštejně a Janem z Riesenburka a Polouvsí východně od Hranic o ves Polouvsí. Pergamenový český originál zachoval se dosud i s pečetěmi v olomouckém městském archivu.

Antonín Fröhlich:

Selské usedlosti a obyvatelé Dolního Újezda v minulosti.

Ve 2. a 3. čísle XV. ročníku a v 1. čísle XVI. Záhorské kroniky uvedl profesor Jakub Mráček v článku pod tímže názvem, jak označen tento článek, 25 držitelů jednotlivých selských usedlostí v Dolním Újezdě, od počátku 17. století až do počátku 19. století, u některých i dále. Dle Urbáře panství lipenského asi z r. 1700, uloženého v zámeckém archivu v Lipníku n. B., bylo tehdy v Dolním Újezdě 36 usedlostí. Zbývá tedy uvésti ještě držitele 11 usedlostí a držitele později postavených chalup v Dolním Újezdě, pokud v Knize gruntovní dědiny Dolního Újezda, založené r. 1711, uvedeny jsou. Nejstarší tato gruntovní kniha obce Dolní Újezd uložena je v registratuře okresního soudu v Lipníku n. B. Ona budiž východiskem našeho dokončení pojednání. Pořadí gruntů ponecháno dle gruntovní knihy.

Čís. 43. Pololán. Podle starých rejster jest zřetelně doloženo, že v roce 1626 Daniel Panák ten grunt měl zeela zaplacený a od otce svého vykoupený za 700 hř. V r. 1628 zemřel a k pozůstalé vdově přiženil se Jan Dočkal. Podle starých lidí měl tam potej býti Jura Palica a po něm jeho syn Jan Palica; pak zůstal na něm Václav Vejkrušta, který však žádnému nic nedal. R. 1711 přiženil se tento Václav Vejkrušta k vdově po Janovi Palicovi na tento grant a grant mu byl zapsán na s. 200 hř. R. 1728 připisuje se jeho synovi Martinovi Vejkrušovi na s. 200 hř. Po něm držel grant od r. 1760 Josef Klapich za s. 200 hř. a r. 1788 přistupuje na tento grant Václav Klanich, který jemu jeho otec Josef Klanich po letošních žnich odstoupiti se zavazuje za s. 200 hř., kterou sumu on otcovi se 180 zlatýma jest položil a ostatek, co by ještě mě

200 hř. chybělo, to jemu otec daraje. Přidankem dostal: 4 koně a 1 hřibě, 2 vozy, 6 bran a 1 pluh s dvěma radlicemi a jiné hospodářské potřeby. R. 1806 připisuje se tento pololáný grunt Karlu Chalupovi a jeho manželce Barboře v s. 1600 zl. R. 1813 prodán grunt Matoušovi Domesovi za 2.500 zl., r. 1834 přechází na syna Josefa Domesa a jeho manž. Kláru.

Čís. 42. Půl druhé čtvrti. Léta Páně 1626 ukoupil ten grunt Mikuláš Mačura po erb. Václavu Sedlatým, jinak zemanovi na s. 700 hř., na závdanek 65 hř. na placení ročně po 8 hř. — Nyní ujal ten grunt Jan Kubáč, nynější držitel 1680 na s. 700 hř. R. 1711 koupil ten grunt Martin Myška na s. 200 hř. Jan Kubáč. Přidává se 2 koni, půl voza kutého, pluh žezezy a 2 brány. R. 1728 připisuje se Pavlu Kubáčovi za s. 200 hř., r. 1744 Janu Kubáčovi, r. 1792 Martinu Kubáčovi. Od r. 1828 držel ten grunt Jan Kubáč, 1852 Valentín Kubáč a r. 1853 Jan a Mariana Kubáčovi za s. 1450 zl.

Čís. 41. Zahrada. Podle starých rejster nachází se, že v r. 1626 koupil tu zahradu Jakub Suchánek, pojmenujíc sobě manželku svého předka Jury Suchánka, na s. 150 hř. bez závdanku, na placení ročně po 3 hř. R. 1711 ujal tuto zahradu od Jana Poláška na s. 50 hř. Bartoň Buček, r. 1728 Jan Buček, r. 1730 Josef Rakovský, 1756 syn Ignác Rakovský za 80 hř., 1788 koupil tuto zahradu Fr. Fekar za 150 hř., r. 1795 Jan Čagalo za 450 zl., r. 1805 za 1600 zl. Isidor Spáčil, 1813 Jan Onderka, 1827 manželé Josef a Františka Zdražil a r. 1861 František a Antonie Zdražil za Řs. 1400 zl.

Čís. 40. Krčma. Zahrada. R. 1626 koupil tu zahradu od Jury Čudy Jakub Koukal na s. 180 hř. na závdanek 17 hř., na placení ročně po 3 hř. Po něm ujal a koupil tu zahradu Václav Kučera na s. 180 hř. L. P. 1639 Jiřík Rympel tolíko za 1.80 hř. R. 1681 koupil ji Jan Polášek za sumu 180 hř.; r. 1711 po Christianu Poláškově, který od rebelantů zabit byl, koupil tu zahradu Pavel Zapletal na sumu 50 hř. na závdanek 10 hř. Přidanek rýl, motyka, kolhat a slepicia. R. 1734 Jakub Spáčil koupil tuto zahradu za 69 hř., 1756 Antonín Spáčil, 1791 Isidor Spáčil za s. 80 hř., 1805 Josef Pavlík a jeho manželka Veruna koupili za 1.025 zl. zahradu i se všemi k tomu patřícíma rolemi. Téhož roku 1805 koupil ji pak Jan Čagala za 800 zl. 1830 připsána zahradu manželům Frant. a Anně Čagalovým.

Čís. 39. Čtvrt. Léta Páně nachází se v starých rejstřech, že Pavel Doležal celou sumu, od starodávna vynášející 200 hř. od erb. Matouše Holany, poněvadž po smrti dochovával, sobě darovanou měl, a tak byl ten grant zaplaceny. Potom v ty nešťastny časy Švédské zůstal ten grant na místo pustý, kterýž Martin Čagala vystavil a zůstávajíce po něm vdova synu svému Václavovi Horákově pustila, na kterýž nic nevyplatil. Zůstává tehdy vrchní suma 200 hř. s ročním placením po 2 hř. na nápadníky Pavla Doležala, pokud se kteří přihlásí. R. 1711 koupil jej na s. 200 hř. Jura Malinský, 1728 syn Jura Malinský, Cyril Vejkrušta, 1778 Josef Vejkrušta, 1800 Josef Videlář, 1807 Jan Kopečný za 650 zl., 1828 Justus a Anna Kopečný, 1852 Martin Kopečný, Lazar Spitzer, 1873 Vincenc a Agnes Janča, 1874 Josefa a Františka Bagar, Josef a Františka Remeš.

Čís. 36. Püllán. R. 1621 ukoupil ten grunt od Jana Pečinky Pavel Šmary na s. 900 h. na závданek 100 hř. R. 1711 koupil jej Václav Korčák za s. 200 hř. na závданek 50 hř. 1728 Jiřík Šindelář 1788 Václav Šindelář, 1807 Frant. Šindelář, 1822 Josef Bek, 1824 Frant. Šindelář za s. 2115 zl., 1831 Jan Chalupa za s. 1300 zl.

Čís. 37. Půldruhé čtvrti. R. 1626 koupil ten grunt Matěj Mladota na s. 600 hř. bez závdamku, kterýž po otcí zdědil a měl na něm vyplaceného 511 hř. Od r. 1637 až po r. 1640 vyplnil 6 hř. a zůstalo k placení Jurovi Čudovi 83 hř. Ten grunt po Švédech zůstal dokonče pustý, kterýž vystavil Tomáš Pospíšil; potom koupil Pavel Dostál za 600 hř. R. 1711 syn Pavel Dostál, 1733 Josef Dostál syn za 200 hř., 1787 František Dostál za 200 hř., 1789 Jan Klanjek za 200 hř., 1807 Frant. Klaných, téhož roku vdově Veronice Klanýchové, 1808 Martin Ondruška za 400 zl., Jan Chalupa za 800 zl., 1831 Jan Kopečný za 1000 zl. R. 1841 Ferdinand Hlobil za 1200 zl., téhož roku nazpět koupili manželé Jan a Mariana Kopečný, 1867 Jan Kopečný za 2000 zl., 1872 Martin a Apolonia Kopečný.

Čís. 36. Chalupa Matěje Ohery. Podle zprávy starých lidí toliko hoferská a dává plat roční do důchodův knížecích. R. 1711 po svém otcí převzal jeho syn Martin Ohera na s. 25 hř., 1772 Antoš Ohera za 50 hř., 1799 František Ohera za 100 zl., po jeho smrti přiženil se 1799 Karel Nádvorník, 1830 Jan a Mariana Bořil za 100 zl., 1865 Vincenc a Mariana Bořil za 400 zl.

Čís. 35. Chalupa Matěje Nováka. Podobně jest hoferská a neplatí se žádnému, kromě plat roční do kníž. důchodův se z ní dává. R. 1711 Jura Šindelář koupil tuto chalupu za 25 hř. a na závadanek 7 hř., 1712 Václav Šindelář, 1777 Florian Cigánek s. 30 zl., 1808 Jan Cigánek za 80 zl. 1851 Cigánková Rosalia. 1857 Josef a Anna Novák za 1.200 zl. 1859 Anna Nováková, 1860 Ant. a Anna Zdražilovi.

Čís. 34. Chalupa Frant. Reka — hoferská. R. 1711 ujal Franta Rek tuto chalupu po vdově pozůstalé po Jurovi Rekovi na sumu 25 hriven a na závadanek 5 hř. Přidanek ryb, motyka, kohout a slepice. 1728 Tomáš Rek za 20 hř., 1786 Jan Zatloukal za 100 hř. 1804 Jan Chodil.

Čís. 26. Chalupa Maryny Masničky, podobně jest toliko na roční plat knížecí. R. 1711 koupil ji Pavel Velech od Jana Buchty na s. 25 hř. a na závadanek 18 hř. Přidanek: rýl, motyka, kohut a slepica. 1728 Jan Velech za 20 hř., 1782 koupil od Antoše Slížka za 30 hř. Frant. Velech, r. 1791 převzal chalupu po svém otcí Antoš Velech v s. 40 hř., 1806 syn Frant. Velech 50 zl., 1834 Tomáš Velech v s. 100 zl.

Podotýká se, že chalupy čís. 27.—33. a dále čís. 44—49, jakož čís. 51.—53. byly postaveny až koncem 18. století mezi jednotlivými selskými grunty, z nichž fara jako čís. 51 postavena byla r. 1787 a r. 1788. škola vedle fary jako čís. 52. Nyní má Dolní Újezd 106 domovních čísel.

R. Kout:

Slovník lipnického nářečí.

(Pokračování.)

Společnata dvojčata.

Spolem spolu (všeob.).

Sporý vydatný — mimojedoucí žena ptala se ženy žnoucí trávu: Máte tu trávu? Tož hodně vám spoří?

Spravovať se upravovati se, strojiti se (všeob.): ešče néni spraveny. Spříkat se, vzpíratí se (všeob.): já se temu nespříkám.

Stádo značí též hejno: stádo holubů.

Stát: kráva, koza stójí = nedává právě mléko, nedojí — naša kráva stála dva měsíce.

Štav stavidlo, nyní se tak jmenuje jez na Bečvě.

Stavek obratel (všeob.)

Stejnak stejně, stejnáký stejný: oba maju stejnak ruky (srovnej Jednak).

Stěkať se, stýčť se vztekati se, vzteknoti se (zlostí): já se steču, on se stekl.

Stoj! stůj!

Stolář (s dlouhým á, truhlář (všeob.))

Stovák stovka (všeob.)

Strakoš fuhýk (všeob.)

Strmisko strniště (všeob.)

Strnadel strnad (všeob.)

Struk lusk (všeob.) hromadné jméno stručí (nan. stróčí).

Stržeň (muž. rod) souvislý žanis v rané tvořící jakoby zátku.

Střapáč vlasáč (kdo má dlouhé nebo rozehchané vlasy) — střapatý vlasatý (všeob.)

Střapec třapec, též hrozen: střapec vína.

Střechýl rampouch (všeob.)

Střík cecek (všeob.)

Stříkat: stříče krápe (o dešti).

Střín ledový škrálop na vodě — voda stříní = pokrývá se ledovým škrálopem.

Stúpnút šlápnouti: on mi stúpl na nohu — nepřistúpni si šaty!

Stúpa dřevěný žmoždíř na mák, stoupa.

Stýčť se viz Stěkať se.

Střízaha mlhová zápara nad krajem.

Sused říkalo se dříve v Lipníku všeobecně majitelům lomů stojících mimo původní ohrazené město — (tedy na předměstí); nyní vlivem němčiny říká se předměščan (srovnej Regál).

Sušice suchý strom.

Suk uzel (všeob.) — suku se říká krkoška.

Svarák přepálená cičla (nevím, není-li to slovo umělé).

Svinec název potoka v Týně.

Syrovina sychravé počasí: dnes je taková syrovina. — syrový znamená syrový i surový: člověk.
Šabla šavle (všeob.)
Šácha šiška (smrková, jedlová, všeob.)
Šáši rákosí (ve vodě).
Šéágat cákati (všeob.): poščágal ho blatem — já tě poščágnu — tak to z něho vyščágllo (krev).
Ščerbabý štěrbavý, červavý (zub, Týn).
Štípat (hanácky ščépat) štípati: blecha mně ščépe, uščépla mně.
Ščípiš očkovati (všeob.): děcka sú ščípený.
Ščípy (jedn. číslo ščíp) rozštípaná polena: topíme ščípama.
Ščív šťovík (všeob.).
Ščuka štika, nyní obyčejně již ščika nebo štika.
Ščúr (ščór) štír, krtonožka.
Ščuřit se (hanácky ščóřit se) usmívat se, šklebiti se (všeob.).
Šeplef (muž, rod) plevel (Týn).
Šerha žalářník (všeob.).
Šestka šesták, nyní: dvacetihalér (všeob.).
Ševe (vyslov — šefc) švec, 2. pád ševea, 3. ševen.
Šijávat šívati.
Šipinky (srovnej Hečipeči).
Šistý šestý.
Šiška knedlík (všeob.).
Škadlup škraloup, srovnej Škralup.
Škaredý ošklivý, šeredný (všeob.) — škaredá středa není středa před Zeleným čtvrtkem, nýbrž středa popeleční — škaredky druh hrušek, které mají na sobě skvrny.
Škarbál, mn. č. škarbále, křáp, chatrná hota nebo střevíce.
Škarlup škraloup.
Škarnycela kornout (všeob.), škarnýtek kornoutek.
Škařupka (škařópka) skorápka.
Škéřit se šklebiti se (Týn).
Škňóřit kňourati (Týn).
Škobrtat klopýtati: už se tam nějak doškobrebu.
Škop skopec (všeob.) — škopovo maso skopová maso (všeob.).
Škrabalka místní název mrtvého ramena Bečvy (prý se tam kdysi utopil občan Škrabal).
Škráň tvář (všeob.): otekla mu škráň.
Škrat, škrknút škrtati, škrtiouti (všeob.): přeškrkl, co napsal.
Škrofloň pohrdlivý název pro skrofulosního člověka.
Škuba, škuban (Týn): ty škubo!
Škut škvrně (malé děčko): ty škute jeden! — to je náš malý škut! nyní je toto slovo neobvyklé.
Šláhat šlehati (všeob.).
Šleda velký, ploský kámen (Týn).
Šližek slíška (podlouhlý knedlík).
Šmajdoň kdo šmajdá.

Šmatlač, šmatlu: nešmatli se po obilu! — šmatloň kdo šmatlá nohama.
Šmigrus pomlázká: přindi k nám na šmigrus! — pomlázce, kterou se šlehá, říká se tatar.
Šopa (z němčiny, všeob.) kôlna.
Špacírka procházka: idu na špacírku — slovo toto zaniká nyní.
Špára štěrbina, spára (všeob.) — špárať, špáru štárati, šfáram — šparák drát na čištění dýmky.
Špihlat, špihlu špidlati, špidlám (Týn): co pořád špihleš?
Špidlatý špičatý.
Špik míčna: špiková kosí (všeob.).
Špílek špejlk (všeob.).
Špiněák chlap s neholenou bradou (se strinskem na bradě).
Špinka (jedn. č. špinek) páperí (brky, s nichž jest sedráno peří) — špiněák zbytky peří, jež zůstávají ještě tu a tam v kůži, když se husa oškube — špiněák páperec (peřina vycpaná zbytky po draní peří).
Šprndať se žhrndati se: nešprndej se ve vodě!
Šplúchať šplouchati, šplíchat: polovičku vyšplúcháme.
Šprlení tenší smrčky do plotu (Týn): idu do lesa na šprlení.
Šprtat, šprtnút šoupati, šoupnouti (fazole, kuličky při hrani) — šprtnút o kámen zavaliti o kámen, naraziti o kámen — šprtalena posměšný název pro ženskou osobu, která šprtá nohami.
Šrák šle, šandy (všeob.): šráky na gatě, šrák od tragáče.
Štárat štářu štourat, šfouram: zaštáral čaganem v bahně — srovnej oštara.
Štěbotka štěbetálek, štěbetálka.
Štukat štikati: štukání.
Štychar rýč na vyrývání příkopu (německé).
Štverka čtverák (čtyřkrajec) — štyry čtyři (všeob.).
Šufan, šufánek shéračka (v kucíyni, na hnojůvku).
Šúlať vyvalovati těsto (na slížky, preclíky a pod.).
Šupka slupka.
Šušeň I. bubák na ovoci, 2. holub z nosu.
Šutrovica štěrkovitá (šatrovitá) půda.

Ant. Sehnal:

Za pacholka.

Studentská vzpomínka.

Na slovanském gymnasiu v Olomouci byly pěstovány cizí řeči: němčina, francouzština, angličina, ruština. Ředitel Jan Ev. Kosina nám říkával: »Hoši, učte se cizím řečem!«

Naši profesori byli dobrí vlastenci, ale říkávali nám: »Učte se německy, tak vytlačíte Němce z úřadů«, což se skutečně dálo.

Naučili jsme se správné výslovnosti a mluvnicí, ale hlavní podmínka naučiti se správné mluvě je konversace a k té bylo málo příležitosti.

V semináři olomouckém tehdy se sice dosti němčilo a superior H a s neuměl česky, jen několik slov a těžce nesl, že ze 120 bohosloveů, co nás tehdy bylo ve všech čtyřech ročnících, bylo asi 6 Němců, t. j. pět procent. V našem ročníku neměli jsme ani jednoho Němce!

Superior nám ve svých přednáškách kladl na srdece, abychom se učili německy, že polovice z nás přijde na německé fary. Semináristé kroměřížští německy uměli, chodilí do 7. a 8. třídy německého gymnasia.

Já jsem měl jakési tušení, že přijdu na Němce a umínil jsem si, že se přičiním doučiti se. Ale jak?

V prvním ročníku o svatodušních svátcích mluvil jsem o tom s kaplanem v rodišti P. Jurečkou, kdybych tak mohl o prázdninách někam do Němec, co by to nic nestálo, maměnká by se vadila, že ještě o prázdninách by měla na mne platit. P. Jurečka slibil, že to nějak spraví.

Když jsem přijel na prázdniny, pravil: »Mám pro tebe místo za pacholka na žně ve Slavkově na horách za Lipníkem (Schlock.) Pan farář Schneeweis ti obstaral místo u jednoho sedláka, hojně rodiny, budeš tam pomáhat o žních, vždyť selskou práci umíš.«

V Lipníku o trhu sešel jsem se se svými budoucími hospodáři a jel jsem do »Schlocku.« Sedlák uměl dosti dobře česky. Na dvore statku nás přivítala asi 18iletá dívčina a desetiletý hoch, můj jmenovec »Tonle,« domácí děti. Pacholek Hans a děvečka Věfa dělali povídla (obřísla).

Deerka Franci hněd na mne začala po německu a já jsem jí — nerozuměl, a ona se mi vysnála. Mluvila nářečím domácím, na něž si třeba zvyknout, ale brzo to šlo.

Převlékl jsem se do všedních šatů, kolárek jsem odložil a šel jsem pomáhat vázat povídla.

Franci začala hněd: »O je! Kde jste nechal patrle?« Viděl jsem, že s tím veselým šotkem jinak nevyjdou, leda žeert za žeert.

»A já jsem si to rozmyslil; já toho panáčkování nechám. A já bych si tě, Franci, namluvil.«

»Ale to nejde, já už mám Rotter Sefu, ten k nám chodívá každou neděli.«

»No, vždyť můžeš mít dva, jednoho na neděli a druhého na všední den.«

»O ne, já mám dost na Sefovi.«

»Tak tě aspoň s ním sezdám.«

A kdy budete panem páterem?«

»No, za tři léta!«

»Ó jé! To já tak dlouho čekat nebudu. V masopustě bude svatba.«

»Tak mne aspoň pozveš na svatbu?«

Slíbila, že pozve, ale svatba byla ve školním roce a ze semináře

se na svatby nejezdívalo. Na mou primici však přijela se svým »Sefem« a malým svým klučinou. Sedlák a Tonle přijeli též, i pan farář Schneeweis.

Byli to takoví hodní lidé, měli mne rádi. Jídalo se po starodávném způsobu, hospodář s čeládkou u jednoho stolu, ale paníma mně podstrčila leckdy něco lepšího.

S Franci jsme se škádlívali. V neděli dopoledne šli jsme všichni do kostela, farář Schneeweis originelně kázel v nářečí, byl ve Slavkově asi 30 let na té malé horské faře, nosíval v zimě, v létě bílý slaměný klobouk.

Odpoledne přišel Sef a šli jsme k pramenům Odry na výlet. Pomáhal jsem dle potřeby, sekly jsem, vázal snopy, svážel, a otužil jsem svaly, vypadal jsem opálený jako pacholek a naučil jsem se za těch šest neděl německy více, než bych se byl naučil z učebnic za rok. Hospodář mně pak dal 20 zl. — to bylo tenkrát moc peněz. — Zavezli mě do Lipníka a po létech, — to už jsem byl farářem v Paršovicích, — jsem se s Franci a Sefem sešel v Lipníku o jarmace; měla už několik dětí.

Drobné zprávy.

Jos. Skutil, Brno:

JEŠTĚ JEDNOU O FALEŠNÉ MINCI NA VÝCHODNÍ MORAVĚ.

J. Pilnáček upozornil zajímavě ve 3. čísle Záhorské kroniky podle prací Karla st. ze Žerotína na známou východomoravskou aféru falešných mincí, která se sběhla r. 1612 a která by zaslouhovala ještě podrobnější vyličení. Podobné falšování peněz nebylo ani v minulosti podobně jako i v dnešní době ničím nezvyklým¹⁾ a že ani Pilnáčkem vyličené události nebyly jedinou mincovní aférou na východní Moravě v našich krajích, ukazují i numismatické nálezy.

Karel Jaroslav Maška, známý moravský prehistorik, zabýval se příležitostně i numismatičkou a zachránil řadu cenných nálezců (srov. ČVMSO III. 1886, 84, 93, Mitt. Zentral. Kom. XII. 1886, V, CXXXVII, dále ČVMSO X. 1893, 70, 80 taktéž NČ Čsl.. I. 1925, str. 132). Také při svých známých štramberských prehistoricích výzkumech, které patří ještě dnes k nejvýznačnějším moravským a středoevropským nálezcům, podařilo se mu učiniti již v letech 1879—1880 v jeskyni »Čertově díře« zajímavý numismatický nález, o němž se zmiňuje ředitel Maška takto: »Pohodlného tohoto místěčka (t. j. v Čertově díře) však i v jiném směru bylo využíváno. Leželo tam totiž množství pláštů tenkého plechu měděného s okrouhlými dírkami, jež těsně vedle sebe jsouce vyraženy, 10 až 12 mm v průměru měly. Byl jsem z počátku opravdu v rozpacích — píše řed. Maška — o výklad pozvyrážených těchto pláštů mědě-

ných, rozličně pokřivených a různe spečených, rázu téměř starohýlého. Délka jejich obnášela obyčejně několik decimetrů, šířka $\frac{1}{2}$ —2 cm. Našed ale též několik těch vykrojených plíšků, poznal jsem, že nám tu činiti jest se zbytky matic, z nichž penězokazi falešné halíře vyráběli. Použili nepřístupné a proto před pronásledovateli bezpečné jeskyně ku provozování svého nekalého řemesla a vyrobili tu celkem, pokud totiž ze zbytků plechových matic souditi lze, přes 4000 takových falešných penízků (a to po vystavení »Božího hrobu« v Čertově díře, tedy ku konci 17. neb hřebem 18. století». K. J. Maška, ČVMSO III. 1886, str. 64). Jinde o tomto Maškově nálezu, pokud je mi známo, zmínky není; plechové matice samotně i zmíněné »vykrojené plíšky» uloženy jsou v numismatických sbírkách Zemského musea v Brně.

Podobné nálezy, dokládající vylíčené falšování peněz, nejsou z nejvzácnějších a v numismatických sbírkách se vyskytují dosti hojně. Tak na př. v městském museum v Koměříži uloženo je — bohužel bez bližšího označení naleziště a okolnosti nálezových, běží však jistě taktéž o nějaký nález moravský — 106 kusů podobných »vykrajených plíšků« zcela podobných zmíněným z »čertovy díry« a to 64 kusů o r 14 mm a 42 kusů o r 6 mm, oboje 1.35 mm silné; některé jsou slepeny dohromady, některé čisté, jiné poměrně dosti patinovány.

I tyto nálezy ukazují zřetelně, že falšování mincí nebylo vskutku žádnou vzácností.

O NÁZVU HRUŠKY PCHAVKY

jest trojí výklad. V knize věnované městu Lipníku a okolí se vykládá od jména der Pfaffe, pop. Původ tohoto názvu by se dal odvodit, že hrušku tuto propagovali členové lipenského řádu píaristického. Ovšem kriticky pojato, zdá se mi, že měli příležitosť k propagaci jiného ovoce dosti. Jiné názory na vznik názvu: Pchavka, poněvadž pojídáme-li ji, působí i v našich ústech pchaní, píchání do čelistí. Maso této hrušky obsahuje malinké partikule, které jsou tuhé a u lidí s citlivější dutinou ústní působí píchání v čelistech. A konečně jmenuje se tak proto, že ten, kdo se jich hodně nají, dostane do střev pchaní, bolest. Hruška tato, ač má jinak dobré vlastnosti, se velmi rychle rozkládá, zraje, jistě asi působením bakteriálním. A kdo se jí hodně najedl, dostane jistý druh koliky. Ale nepůsobí na všechny lidí stejně. Pochází-li název pchavky od názvu der Pfaffe anebo od významu slov peháti, jest nevyřešeno.

Dr. Miloš Záleský.

Redakci došlo:

Čeněk Kramoliš: Valašská vojna. Věrný historický obraz z let 1741—1746. Druhé vydání. 1935. Nakladatel R. Promberger, knihkupec v Olomouci, Stran 364, v původní vazbě Kč 34.—, broz. Kč 24.—. Doporučujeme vřele tuto pěknou knihu zvláště do všech veřejných knihoven, kdež čtenáři rádi sáhnou po oblíbených knihách Kramolišových.

Ervín Tengler: Z Ostravská do celé čsl. republiky. Hodiny vlastivědy pro 3., 4. a 5. postupný ročník na obecných školách. Vydané k 60. výročí otevření obecné školy na Baranovci ve Sl. Ostravě. Nákladem vlastním. Cena 30 Kč. Upozorňujeme učitelstvo na toto dílo, kdež vlastivědné učivo je zpracováno podle nových učebních osnov přímo na hodiny.

Julius Šobr: Příručka vlastivědy okresu uherskobrodského. Publikace byla během 14 dní rozebrána, proto chystá se druhé vydání, jež bude rozsáhlější a bude obsahovati i ilustrace.

Jos. Urban: Individualisace učení. Návodné učení v praxi. V Litněch 1934. Nákladem vlastním. Cena 5 Kč. Učitelstvo upozorňujeme na toto dílo, jež v přední kapitole poukazuje na nutnost změny nynějšího systému.

Jaroslav Košták: Záhonky. Vlastiv. čítanka pro školní okres benešovský, pro 3. post. roč. Vydala Vlastivědná komise učitelstva okresu benešovského za redakce J. Honnera. Cena Kč 9.20 Kniha je spracována dle nových uč. osnov a usnadní velmi praxi ve škole. Doporučujeme.

Nákladem československé grafické Unie a. sp. v Praze vyšlo:

Berka: Knih o přírodě. Učebnice přírodopisu pro vyšší stupeň obecných škol (pro 6.—8. post. ročník.) Cena váz. 13 Kč.

Kejř: Zeměpis pro 6.—8. postup. ročník obec. škol, váz. 9 Kč.

Kejř: Dějepis pro 6.—8. post. roč. ob. škol, váz. Kč 8.—

Horák: Uč se sám! Pracovní učebnice mluvnice a pravopisu pro 3. post. ročník ob. škol, za 12 Kč. — Od téhož autora k této pracovní učebnici vyšly Úkoly — sešit 1. za 2.40 Kč, sešit 2. za 1.20 Kč. —

Nákladem Státního nakladatelství vyšlo:

Dejmek P.: Dějepis pro 6.—8. post. ročník obec. škol. Třetí vydání, přepracované podle nových osnov. Čkm 190. Váz. 10 Kč.
Tesař J. R.: Mein erstes deutsches Buch. — Má první německá kniha. Učebnice jazyku německého pro 3. post. roč. ob. škol s čsl. jazykem vyučovacím. Čkm 104. I. Váz. Kč 6.—. Skořepa M.: Čer-

vánky. Občanská nauka a výchova v úkolech. Díl II. pro II. tří-
měst. škol. Druhé pozměněné vydání. Čkm 267. Váz. 6 Kč. — V
nové shirce »Naše hlavy« vyšel čtvrtý sešit, který obsahuje: Aloise
Jirásku, Adolfa Heyduka, Zdeňka Fibicha, Eduarda Beneše. Cena
sešitu 5 Kč. — Pátek F. Trajer J.: Výsledky příkladů v početníci
»Mladý početář« a v početních testech pro 4. postupný ročník. Čkm.
1574. — 11. seš. Kč 3.30. Junghauer F.: Čtvrtý mluvnický sešit pro
2. post. ročník. Rodný kraj. II. oprav. vydání. Čkm 133—IV. Kč
1.20.

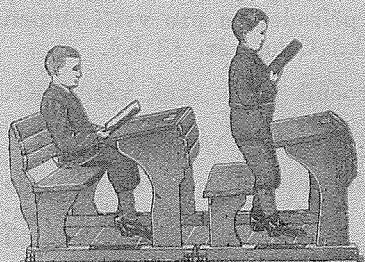
Hrdlička-Juliš: Pozor na každý krok — vydaly Čsl. normalisační
společnost nákladem Státního nakladatelství 71 čtyřbarevných
obrázků je určeno každému. Cím více čtenářů dostane knížku do
ruký, tím menší bude počet úrazů na silnicích a v ulicích. Cena
11 Kč.

Novinky Vydatelského odboru, Brno, Dvořákova I

HOLUBEC: Pravopisné listy: pro 2. post. ročník (41 listů), Kč 5,— pro
3. post. ročník (83 listů), Kč 9,— (7,—).

ZAPLETAL-ZAPLETAĽOVÁ-HORÁK: Pracovní početnice pro 1. post.
ročník, část I (Doba přípravná), Kč 5,— (4,—), část II. a III. (Samou-
učení počtům), Kč 13,— (10,—). Početní testy (12 listů), Kč 1.50. Prů-
vodce k této početnici, Kč 4,— (3,—). Početnice je zadána ke schválení

KONVIČKA: Nová orientace kreslení na městské škole, díl I. Kč 48,—
(32,—), II. díl Nová orientace obsahuje čtyři části; pro I. až IV. ročník
měst. školy. Dosud vyšel I., II. a III. ročník (IV. v tisku). Cena po
Kč 15,— (10,—).

Tabule patent „TALLA“

se výborně osvědčily a jsou do
všech nových škol zavedeny a
která škola je již má, na základě
zkušeností opět jich objednává.
Jsou též napodobovány, avšak na
nebezpečí padělatele i školy, neboť
jsou patentovány pod č. 13.610.

Veškeré školní zařízení

František Talla, Přerov

Kojetínská (bývalý cukrovar). Prospekty zdarma.

Za vydávání a redakci odpovídá Antonín Fröhlich v Dol. Ujezdě.

Tisk J. Slováka spol. s r. o. v Kroměříži.